

о. Юрій Мицик
Київ

З ЛИСТУВАННЯ КІНОРЕЖИСЕРА ЄВГЕНА ДЕСЛАВА

В статті вперше вводиться в науковий обіг листування відомого кінорежисера українського походження Євгена Деслава (Слабченка) та відомого суспільно-політичного та громадського діяча Євгена Бачинського. В публікації подано коротку біографію Є. Деслава та здійснено огляд його діяльності на еміграції, зокрема в Українському Червоному Хресті.

Ключові слова: *Є. Деслав, Є. Бачинський, українська еміграція, епістолярій, Український Червоний Хрест, УНР.*

In the article author for the first time puts into scientific circulation correspondence of the famous Ukrainian film director Yevhen Deslav (Slabchenko) and famous social and political figure Yevhen Bachynsky. Author also provides Ye. Deslav's short biography, and reviews his activity in exile, especially in Ukrainian Red Cross.

Key words: *Ye. Deslav, Ye. Bachynsky, Ukrainian emigration epistolary, Ukrainian Red Cross, UPR.*

Оскільки про видатного українського кінорежисера Євгена Деслава (справжнє прізвище – Слабченко) нам вже доводилось писати¹, то тут лише нагадаємо, що у цій же статті ми видрукували 7 незнаних його листів та деякі інші матеріали. Ці листи охоплювали 1941 – 1963 рр. і були адресовані до патріарха української еміграції у Західній Європі Євгена Бачинського (1885 – 1978), який пізніше висвятився на єпископа УАПЦ. Ці листи нам вдалося знайти у архіві Бачинського, який зберігається у Карлтонському університеті у Оттаві (Канада), причому вони чомусь потрапили до справи з матеріалами видатного українського бібліографа Лева Биковського. Тепер же у нашому розпорядженні є копія справи власне Є. Деслава, що знаходиться у цьому ж архіві. За допомогу у її одержанні висловлюємо щире вдячність с. н. с. Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАНУ Д.В. Буріму. Весь даної справи обсяг складає кількадесят сторінок рукописного чи машинописного тексту. З огляду на певні технічні труднощі, аналіз цієї справи мусить потривати довше, ніж ми сподівалися. Тим не менш, першу частину цієї справи вже можна видати у світ.

Нижче пропонується публікація тексту 12 незнаних досі листів

Є. Деслава, адресованих Є. Бачинському і 3 листи-відповіді останнього. Крім того, подаємо замітки Деслава про УПА, адресовані до однієї з українських еміграційних газет, а також лист одного із львівських видавництв у справі видання збірки оповідань Деслава «Енки є всюди». При публікації ми виходили з сучасного правопису, хоча й лишили деякі характерні особливості правопису, уживаного обома авторами. Всі ці матеріали охоплюють досить вузький, але надзвичайно важливий період в житті режисера: переважно 1941 – 1942 рр. Тоді була у розпалі Друга світова війна, Франція була переможена гітлерівцями, занепало кіновиробництво у Європі... Деслав, який проживав тоді у Ніцці, на території, що контролювалася вішістським урядом, мусив шукати гідної праці, а тим часом займався зйомками короткометражок. 19 грудня 1939 р. і 18 січня 1940 рр. Є. Бачинський в якості голови Українського Червоного Хреста УНР звернувся до Деслава як до авторитетного українського митця, щоб той долучився до роботи цієї шляхетної організації. З даного моменту і до кінця життя Деслава між ними велося досить жваве листування. Воно збереглося видно у повному обсязі і є дуже цінним джерелом до малознаної і майже недослідженої біографії митця, також і до історії української еміграції воєнного та повоєнного часів.

Уже у першому з наведених листів сам кінорежисер визнав, що його родичем був відомий український історик Михайло Слабченко (1882 – 1952). Щоправда Деслав трохи помилявся, коли твердив, що його родича було заарештовано після процесу М.О. Скрипника (нарком освіти УРСР у 1927 – 1933 рр.) і вбито «катами Сталіна». Як відомо, Скрипник покінчив життя самогубством у червні 1933 р., а М. Слабченка було заарештовано раніше у справі СВУ (1930 р.) і він провів на Соловках приблизно 16 років. Звільнений з ув'язнення історик дуже хворів і помер з голоду 27.11.1952 р. Цей же лист Деслава говорить і про ту нагороду, який один з його фільмів («Війна хлопчиків») отримав у США як «найкращий європейський фільм». Інші листи свідчать про творчі плани й звершення Деслава у 1941 – 1942 рр., коли він знімав фільми у Франції та Швейцарії, працював з рядом зарубіжних режисерів та акторів, писав книги з питань кіномистецтва, з історії української еміграції; пробував налагодити контакти з українськими видавництвами у Львові та Кракові. Він мав також, як видно з наведених нижче листів, міцні контакти з українськими емігрантськими осередками на півдні Франції, насамперед у Ніцці та Каннах. Він спілкувався зокрема із відомими українськими художниками Миколою Кричевським (сином Василя Кричевсько-

го, старшого) (1898 – 1970 (?)) та Василем Перебийносом (1895 – 1966), які тоді малювали декорації для паризьких театрів, робили виставки своїх творів у Салоні Незалежних у Парижі; композитором Федором Якименком (Акименком) (1876 – 1945), директором Бібліотеки ім. Симона Петлюри в Парижі Іваном Рудичівим (1881 – 1958); членом Центральної Ради і дипломатом УНР Олександром Севрюком (1893 – 1941); членом Центральної Ради Григорієм Довженком (1877 – 1958) та ін. Деслав ніколи не відрікався від свого українства, постійно цікавився подіями в Україні, уважно читав газети з відомостями про Батьківщину, поширював українську пресу серед земляків-емігрантів.

Листи-відповіді Є. Бачинського дозволяють краще зрозуміти зміст кореспонденції Є. Деслава, повніше уявити його, хай і епізодичну, діяльність на полі Українського Червоного Хреста, його контакти з різними представниками української еміграції.

I. Листи Євгена Деслава до Євгена Бачинського

№1

1941, березня 16 (?). – Ніцца. – Лист

«Dimanche 16.

Вельмишановний пане Бачинський.

Дякую за Вашого листа, – він мені зробив велику приємність, ми тут зовсім відірвані від усього українського. Коли я не відповідав на попередні, трапилося це з причин від мене незалежних. Моя картка до Вас кінця 1939 року була тут дивно трактована і врятувало мене лише те, що я кінематографіст і політикою не займаюсь. При нагоді зустрінємось, розповім Вам про це докладно.

Охоче зроблю, що Ви мене прохаєте в справі Українського Червоного Хреста тут, добре розумію, що ніколи поміч не була так потрібна як зараз. Умови нашого життя та головно нашої їжі Ви певно знаєте.

Дещо я чув про велике кінопідприємство, що утворилось в Женеві і буду радий, коли Ви дасте мені про це докладніші відомости. Працювати в Швейцарії по кінофаху мене дуже цікавить. Я маю в Європі репутацію доброго кінотехніка (фільмовий декупаж, мізансцена, дубляж і монтаж), один з моїх фільмів «Війна хлопчиків» дістав в Нью Йорці в 1939 році нагороду як найкращий європейський фільм.

Зараз тутешня кінопродукція зійшла нанівець і з великими зусиллями мені з двома французами – малярами вдалося створити продукцію короткометражних фільмів, головню dessnsanimes. Перший вже вийшов у Ніцці, другий зараз кінчаємо. Охоче перенесли б нашу продукцію з цією апаратурою до Швейцарії.

До Америки я не збираюсь, американська продукція переживає кризу з-за браку європейського ринку, значна кількість кінотехніків не має праці.

В швейцарській пресі читав я про успіх, який має зараз у Женеві театр маріонеток. Тиждень цьому я написав до діреції театру запит чи театр цей було зафільмовано і чи цікавило би це їх зфільмувати ці вистави. Коли б Ви або хтось з Ваших знайомих міг би мене про це поінформувати, буду вдячним. Цілком зрозумливо, що все це є справи не тільки фільмові, але й комерційні і усяке посередництво з мого боку є забезпечено відповідними відсотками.

Про велику продукцію я зараз не пишу, бо поки в Швайцарії немає добрих кіностудій, годі й думати про це.

п. Михайло Слабченко, що був професором Одеського Університету, є моїм далеким родичем, не знаю чи знаєте Ви, що після процесу Скрипника його було звірськи замордовано катами Сталіна за приналежність до Спільки Визволення України.

Перед Різдом мав я відомости з України, приєднання Галичини надзвичайно побільшало самостійницький рух на Великій Україні, про наближення української абетки до російської (був такий проект в 1939 році) вже нема що й балакати.

З Парижу маємо дуже мало відомостей, цими днями дістали картку від п. Рудічева. Коли з ним листуєтесь, передайте йому привіт від мене.

Щиро вітаю Вас та Вашу дружину, чекаю Вашу ласкаву відповідь

*З пошаною
Євген Деслав.»*

Зазначайте на моїй адресі-шість bis (6 bis).
(Автограф. Після слів «Dimanche 16.» Дописано видно рукою Є. Бачинського «3.412.Nice».)

№2

1941, травня 5 (?).

«Jeudi (?) 8.

Вельмишановний Пане Бачинський.

Дякую за Вашого листа. Не відповідав Вам раніш, був в Марселі – працював для іспанського товариства Іспанія-фільм. Бачив деяких моїх знайомих – офіційних осіб і інтервенував перед ними аби було полегшано перебуття в таборах українців, – мені це було приобіцяно. Рівночасно мене запевнили, що за шість-вісім тижнів українці будуть звільнені і зможуть виїхати на роботу до Німеччини (є це наслідок демаршів зроблених Українським Об'єднанням). Це є радісна для нас вістка.

Бачив п. Кричевського, українця-маляра, ми балакали відносно Вас і він прохав мене запитати Вас чи було б можливим влаштувати в Женеві виставу його акварелів. Він є знаний в Парижі, належить до Салону Незалежних. Дякую Вам за пропозицію надіслати мені посвідку, але вона мені не потрібна, – українці мене знають, а місцеві чинники нічого українського не визнають. От якби Ви змогли надіслати нам поміч поживою, це було б добре. Але я знаю, що це не є легко з Женеві.

Пана Севрюка я добре й віддавна знаю, буду Вас прохати написати йому мої поздоровлення та подати мою адресу. Те ж саме прошу передати й мійому великому приятелю п. Рудичеву. Місцеві українці весь час прохають мене давати їм укр[аїнські] часописи, – перед війною я передплачував усі часописи, чи може Ви щось дістаєте? Надішліть будьте ласкаві.

Щиро Вас вітаю, відомости відносно Ваших знайомих подам в слідуєчому листі.

Ваш

Євген Деслав.»

(Автограф. Після слів «Jeudi (?) 8» видно рукою Є. Бачинського дописано «5.11.»).

№3

1941, липня 17 (?).

«Вельмишановний пане Бачинський.

Знов турбую Вас проханням в імені всіх тутешніх українців, – коли маєте відомости щодо українських подій, складу Уряду, українських формовань, повідомте будьте ласкаві мене. Ми тут окрім женевських часописів (тай то не щодня) нічого не дістаємо й не знаємо. А листи з запитамі я дістаю від українців з цілої вільної зони.

Щиро Вас та Вашу дружину вітаю

Євген Деслав.»

(Автограф. Угорі рукою Є. Бачинського дописано: «Rem (?) genev (?) 17.7.41.»).

№4

1941, серпня 27. – Ніцца.

«Nice 27 aout 1941

Вельмишановний Пане Бачинський.

Не писав Вам – гадав зустрінути Вас в Женеві. Я маю контракт з франко-швайцарським кіно-підприємством на один фільм як технічний директор. Екстерсьери фільма мали бути вже зроблені між 15 і 30 серпнем в Тессіні, – але з огляду на відсутність кінокаміону на знімання звуку відкладені на три тижні. Гадаю бути проїздом в Женеві між 20 і 25 вереснем. Про дату Вас повідомлю, бо можуть бути різні зміни. Також прошу Вас і мені далі писати на ніцьку адресу, не беручи під увагу мій евентуальний переїзд через Женеву.

Цими днями надіслав Вам місцевий часопис зі статтею про Україну, – це одинокі відомости, які маю про наших спільних знайомих. Чув по радію, що український уряд створений у Празі, але всі імена були так подані, що розібрати їх було неможливо. Дивуюсь я, що нічого не чути про п. Олександра Севрюка.

З нашої кольонії на Кот д'Азюрі жадний українець не дістав можливости виїхати на Україну, неможливо дістати транзитних віз. Чекаємо на приїзд українського представника.

Чи маєте Ви якісь часописі зі Львова? Коли маєте, в одному примірнику пошліть будьте ласкаві мені, я по перечитанні негайно Вам поверну. Ті статті, що хотів послати до «Краківських Вістей», хочу надіслати до Львову.

Завтра надішлю Вам часопись «7 днів». Там є цікава стаття.

Щиро Вас вітаю, привіт Вашій Дружині

Євген Деслав.

Від Кричевського не маю ніяких відомостей».

(Автограф).

№5

1941, вересня 10. – Ніцца. – Лист

«Nice 10 septembre 1941

В[исоко]поважний пане Бачинський,
Сердечно дякую Вам за надіслання бюлетену, читанку його зробило мені найбільшу приємність.

Реалізацію мого фільма знов відкладено на два тижні, – не можна мати звукового каміона на кінець вересня.

П. Довженка з Мужен я знаю, на слідуєчому тижні поїду до Кан і повідомлю його. На жаль, він хорів на ноги і не завжди може бути в Каннах.

За кілька день надішлю Вам одну або дві статі для львівських «Укр[аїнських] Щод[енних] Вістей», – буду Вас прохати переслати. Для цього надішлю Вам на марки кілька міжнародних купонів.

Картку Вашу отримав і зроблю так як пишете. Свого часу Ви мені подали дві адреси Ваших знайомих, – я надіслав листи по цим адресам, – жодної відповіді не отримав.

Привіт Вашій дружині

Щиро, Євген Деслав.

Дістав листа від Перебийніса, – він все ще в таборі. Надіслав йому черевики за цигарки. Незабаром маю побачити п. Гусара і буду настоювати на його співпраці з Вами.

До листа долучую один купон.»
(Автограф).

№6

1941, жовтня 14. – Ніцца. – Лист

«Nice 14 octobre 1941

В[исоко]поважний пане Бачинський,

Не писав Вам цей час, – зараз працюю, підготовлюю тут фільм, який мав робити в Tessin. Дві швайцарські артистки (одна з них – Rwa Bella) приїдуть сюди. Женевська фірма не змогла дістати французький каміон для накручування звуку.

Дістав через п. Пашенка та п. Ігнат'єва бюлетень 3 з Парижу, в справі репатріації пишу до п. Дра Рибака слідуєчому:

Ніцька та Канська еміграція складається з українців, що мають якесь мале підприємство – майстерню на обклашки книжок, ательє на справлення апаратів радіо, каварню, мале теслярське підприємство, куроводство, кролиководство, невеличку крамницю. Один з канських українців має власне гарно розвинене підприємство на справлення та виробництво яхт та моторових човнів (пан Бондар з Херсонщини). Всі ці особи мають надзвичайно цінні для Украї-

ни інструменти і бажають їх взяти з собою на Україну. Вони добре розуміють, що це не легка справа і прохають мене це питання перед Вами порушити.

Я зробив для української преси кілька статей, але не посилаю, – чекаю коли це можна буде зробити безпосередньо в Києві.

Всі ми тут чекаємо на Ваш новий бюлетень. Канська кольонія (був я в Каннах на минулому тижні) прохає мене передати Вам щире поздоровлення.

П. Довженка побачити я не міг, дістав від нього листа, він лежить хворий. Поїду до нього десь коло 20 жовтня.

*Щиро вітаю Вас та Вашу дружину.
Євген Деслав.»*

(Автограф).

№7

1941, червень (?). – Ніцца (?).

«В[исоко]поважний Пане Бачинський.

Щиро дякую Вам за надіслані часописі та календар. По черзі зараз даю читати нашим місцевим українцям. Хотів пронумерувати «Краківські Вісті» та надіслати до редакції кілька моїх статей (я закінчив дві книжки «Кінематографічний Париж» (15 статей) та «Українець бере Європу» (30 статей), але пошта місцева з Краковом зв'язку не має. Зараз надіслав через Монако, може лист пройде.

Була у мене пані Чорна, наречена Перебийноса (маляра), що ще й досі перебуває в таборі. Вона прохала в мене Вашу адресу, й має Вам написати в справі одержі для Перебийноса. Тут годі щось і дітати.

Місцевій українській кольонії зробила велику приємність стаття відносно України в «Journal de Geneve» від 27 травня. Українська справа знов стала актуальною. Місцева преса – марсельська та ліонська також надрукувала кілька статей щодо України.

Коли будете мати час повідомте мене, що гадаєте відносно проєкту Кричевського та вистави його образів в Женеві.

Якщо маєте «Краківські Вісті», – пошліть мені будьте ласкаві. Коли ж потребуєте якихось книжок або часописів звідціля, пишіть мені, – негайно Вам вишлю.

Коли побачите п. О'Месерлі, передайте йому моє поздоровлення та скажіть, що в Ніцці починають виходити великий кіночасопис, до якого я маю відношення. Якщо він хотів би щось надрукувати, хай

напише мені.

*Щиро Вас вітаю, привіт Вам та Вашій дружині від
місцевих українців.
Євген Деслав.»*

(Автограф.)

№8

1941, грудня 10. – Ніцца.

«В[исоко]поважний Пане Бачинський.

Вчора повідомив мене п. Пащенко, що їде до Женеви й я негайно написав йому докладного листа. Уповноважую його репрезентувати також і нашу колонію. Прохаю його порушити перед Вами і мої особисті кіносправи та справу мого від'їзду.

Дякую за бюлетень, який всім нам робить величезну приємність. Надсилаю листа до У.Щ.В. у Львові, буду Вас просити послати його далі.

Щодо п. Акименка, то я найшов його музичні лекції. Він між іншим є дуже відомий в Німеччині, в Ляйпцігу видані його головні твори. Є це людина певного віку (коло 60 років) і працювати як маневр спеціалізе він на жаль не може. Я чув речі, які він написав на українські сюжети, запевняю Вас, що вони є варті Лисенка й Кошиця. Він мав також книжку, видану в Празі на укр[аїнській] мові («Підручник музичної гармонії»). Я певен, що в Берліні і у Львові в музичних колах його добре знають.

Я тільки цими днями скінчив упорядкування моїх літературних праць. Перша має назву «Кінематографічний Париж» – 12 статей по могому фаху, написані для широкої публіки. Друга «Європейські враження» або «Європа між двох війн» – 30 статей-репортажів (з них деякі надішлю Вам для Львова). Третя – збірник оповідань з життя української еміграції під назвою «Українці є всюди». Коли бачите якое українське видавництво, зв'яжіть будьте ласкаві мене з ним. Чи виходять в Галичині літературні щотижневики? Якщо виходять, напишіть будьте ласкаві, якого жанру.

Що робить п. Севрюк? Якщо будете писати йому з нагоди свят, поздоровте і від мене та додайте, що я та мій знімальний кіноапарат є готові до від'їзду.

Я отримав листа від п. Jean Norta з Женеви відомого артиста. Є це мій старий приятель. Якщо будете потрібувати запрошення до театральних вистав з його участю, звертайтеся від мого імені до нього.

В Парижі я робив з ним кілька фільмів, так само як і з артисткою швайцаркою Anette Doue.

*Щиро Вас та Вашу дружину вітаю.
Євген Деслав.»*

(Автограф. Рукою Бачинського підкреслено згадувані прізвища іноземців, які Деслав подав латинським алфавітом, і написано на полях: «Невідомі тут! Яка адреса?»).

№9

1942, березня 12. – Ніцца.

«Nice, 12/3. [19]42.

Вельмишановний Пане Євгене Васильовичу.

Щиро Вам дякую за часописи, які я вчора отримав. Приємність Ви мені й всім місцевим українцям зробили надзвичайну цією посилкою. Коли газети перечитають в Ніцці, пошлю їх пану Довженку до Кан для тамошньої кольонії. Коли є можливо, пошліть ще та пишій, що маю з ними, як тут перечитають, зробити.

Сьогодні надіслав Вам в подяку за часописи книжку «La Suisse dans le Monde».

Послав Вам також дві рукописи моїх праць – «Кінематографічний Париж» та збірку оповідань. Буду дуже Вам вдячний як перешлете ці рукописи Українському Видавництву в Кракові (Краківські Вісти). Коли можливо пошліть будь ласка замовленим пакунком – всі витрати я Вам зверну. Разом з цим листом надсилаю листа для Видавництва. Буду Вам дякувати, коли напишете мені Вашу оцінку, – критику моїх оповідань.

Я зараз працюю, роблю технічний декупаж.

Маю велике листування з кількома швайцарськими кінофірмами в справі моєї роботи, – можливо, що з усього цього щось і вийде. Я отримав картку (професійну) французького кіно-техніка і тепер з роботою є легше.

Хотів би написати через Ваше ласкаве посередництво до Кіно-Централі України в Києві, – але не знаю чи ходять туди вже листи.

Що є з п. Пащенко, – нічого від нього не маю, – ось вже другий місяць.

Повідомте будь ласка, які витрати Ви зробите на мої посилки і як Вам ці гроші надіслати. Я можу це зробити через женецьку фірму «Compton-Film», директор якої є моїм приятелем і часто буває

в Ніцці. Незабаром маю Вам послати велику збірку «Європейські враження» та другий зошит оповідань, – так що буду ще Вас турбувати з посылками.

Ще раз Вам дякую за часописи. Гадаю, що цими днями буду мати Ваш лист.

Привіт Вашій Дружині. Євген Деслав.»

(Автограф).

№10

1942, квітня 10. – Ніцца.

«Nice, 10/IV. 1942

Вельмишановний Пане Євгене Васильовичу.

Надсилаю Вам листа доньки п. Писарюка для батька. Вона вчора була у нас, є це приємна дівчинка, працює як доглядачка двох дітей.

Я ще й досі не знаю, чи отримали Ви мої манускрипти та замовленого листа, дописи йдуть тепер дуже довго, часто дванадцять день. Нічого не маю я і від п. Паценка, якому вчора написав листа.

Часописи, що Ви ласкаво надіслали 25/III, я отримав і щиро Вам дякую, частину надіслав на Корсику для тамошньої колонії, частину передав у Канни.

Моя співпраця зі швейцарськими кіно-фірмами розвивається дуже добре, – один мій сценарій «Історія одного швейцарця-матроса» має бути куплена цюріхською фірмою.

*Щиро Вас та Вашу Дружину вітаю.
Євген Деслав-Слабченко».*

(Автограф).

№11

1942, липня 20. – Ніцца.

«Nice, 20. VII. 1942.

Вельмишановний Євгене Васильовичу.

Дякую за листа. Радий, що мій рукопис дійшов до Львова, хоч і не певен, що його зараз надрукують. Ваша думка надіслати другий рукопис п. Рудичеву є дуже добра, – посылайте йому будь ласка і він там вже побачить.

Я гадаю бути в Швейцарії початком серпня, ангажований я є як режисер ставити фільм в Талі. Женевське товариство, з яким маю контракт, передало мене іншому товариству. Лише приїду до Таля,

зараз Вам напишу і умовимось, коли зможу Вас побачити в Женеві. Французький дозвіл я вже отримав.

Кілька днів тому дістав я сумну вістку, пані Писарюк вмерла в шпиталю. Сумно, що батько лишив п'ятнадцятилітню дочку без догляду.

Дякую Вам за часописи, вони нам усім роблять велику приємність.

*Щиро Вас та Вашу дружину
Вітаю Євген Деслав.*

Я хотів би в Женеві, коли приїду, влаштувати прийняття для української колонії (контракт я маю дуже добрий, – можу собі це дозволити!), яка є Ваша думка? Я хотів би також побачити п. Данька і п. Єремїва. Я знаю, що українці не люблять жити в згоді, але на цей раз хай для мене зроблять виняток.»

(Автограф).

№12

1942, серпня 29. – Ніцца.

«29. VIII. 1942. – Nice.

Вельмишановний Пане Бачинський.

Нарешті я їду до Швейцарії – дістав дозвіл на працю. Гадаю виїхати у вівторок, але їду безпосередньо до Цюріху, не маю часу зупинитись в Женеві. Приїду до Женеви.

Мій ажганемент вважаю як велике здобуття не лише для мене, але і для української справи. Я роблю так як *metteur engejne* «(режисер-реалізатор)» великий швейцарський фільм «*Ekkehard*» за романом Шеффеля для цюріхської кінофірми *Gottard Film*. Я буду дуже радий, коли Ви напишете про це до українських часописів, – всі витрати я Вам охоче зверну.

Буду Вас просити надсилати мені і далі часописи на адресу:

Gotthardfilm Weinbergstr. 52 Zurich.

Я хотів би, коли приїду до Женеви, влаштувати мале прийняття для місцевої української колонії. Напишіть мені як Ви на це дивитесь. Всі витрати я звичайно візьму на себе.

Пишіть мені на Цюріх, коли приїду напишу Вам листівку. Привіт Вашій дружині.

Щиро Євген Деслав.

Беру з собою рукописи, щоб надсилати їх до п. Рудичева, наколи

б Ви побачили в українській пресі замітку щодо мене або мою статтю або оповідання, – зробіть вирізку для мене.

Завтра їду.

*Щиро вітаю.
Деслав.*

(Автограф).

II. Листи Євгена Бачинського до Євгена Деслава

№1

1941, березня 11.

«11 березня 1941.

Вельмишановний Пане Слабченко!

Свого часу писали ми Вам два листи від 19.12.39 і 18.1.40, але окрім картки не отримали докладної відповіді.

Не знаємо, чим могли Вас образити чи пошкодити, бо йде діло про громадську поміч землякам в біді, для котрої ми посвятилися і даємо усю свою енергію, знання, зв'язки і серце по Слову Христа.

Тому ще раз звертаємося і просимо увійти з нами в тісне співробітництво. Ми маємо повне до Вас довір'я й натомість не маємо нікого іншого в Ніці і околицях, хто б міг служити нашій червонохресній акції.

Нам обов'язково треба мати в Ніці чи іншому місті Рів'єри свого Уповноваженого у зв'язку з закроєною запомоговою діяльністю для Українців у Франції і то в порозумінні з Ам[ериканським] Ч[ервоним] Х[рестом], квакерами і Фр[анцузьким] Ч[ервоним] Х[рестом], з котрими ми знаходимося у зв'язку.

Ми вже маємо своїх Уповноважених в Ліоні (п. Таран), в Греноблі (п. Варнаха – Варнак), в Марселів (п. Гвоздецький), в Тулузі (п. Пащенко), котрим наш Комітет УЧХ виставив офіційні Уповноваження і котрі репрезентують та стараються перед відповідними чинниками запомоговими і урядовими. Нужда є велика нашим людям у Франції і це Ви певно добре самі відчуваєте. Отже, треба прийти як скорше і як найкраще на поміч.

Просимо Вас дуже відповісти чи не могли б Ви на себе взяти такий тягар в своїй околиці в деп. Альц Марітім та спомагати нам в нашій добродійній діяльності? Таке завдання ніяк не може Вам пошкодити, навпаки лише допомогти і не тільки матеріально, але

у Вашім фаху. Власне зараз в Женеві організується велике підприємство на чолі котрого стоїть нашого Комітета віце-президент п. О'Месерлі, швайцарець, і ми могли б Вас горячо рекомендувати. Так само й коли б Ви схотіли виїхати до Америки, можемо Вам подати різні відомости і зв'язки, котрі евентуально були б Вам користні. Але поперед всього треба організувати допомогу для наших земляків на території вільної Франції. Тому і звертаємося до Вас і просимо відгукнутися. Додамо, що ще в 1912 році в Парижі ми добре знали Вашого брата п. Михайла Слабченка, тоді стипендіата Одеського університета. Якщо він дійсно Ваш брат?

Тимчасом в очікуванню Вашої ласкавої відповіді і згоди, залишаємося з правдивою пошаною

За Комітет УЧХ за кордоном: Евген Бачинський, Діректор Канцелярії.»

(Машинописна копія.)

№2

1941 вересня 3. – Лист до Є. Деслава.

«№ 1168. 3 вересня 1941.

Вельмишановний Пане Евген Слабченко!

Ваші два листа від 17 липня і 27 серпня та газету зі статтею про Буковину в ЕКЛЕРЕР де СУАР одержав. Дякую дуже.

Тішуся зарані з Вами познайомитися як будете проїздити через Женеву. Добре було б, якби Ви схотіли прислати мені Вашу фотографію, щоби міг Вас зустріти на двірці і запровадити до себе. Очікую Вашого повідомлення про дату і час приїзду. На жаль, я само буду на вакаціях від у себе на хуторі від 7 до 23 вересня. Але жінка може мені зателефонувати, зрештою може Ви приїдете пізніше. Це 12 кільом[етрів] від Женеві і є трамваї. У нас можете і переспати, маємо де.

Від п. Севрука я також давно не мав відомостів і не знаю де і що з ним!

Безперечно і цілком зрозуміло, що Українцям не дають візу навіть транзитну. Але з Франції вже багато наших земляків виїхало по контрактам на роботу до Німеччини. Виїхали і з деп[артаменту] А.М.М. ін., чи знаєте такого Грицька Довженка, що мешкає в_____. Саме йому писав, – він бувш[ий] Головн[ий] Уповноважений старого УЧХ у бувш[ий] Польщі. Тепер звернувся до нас з бажанням співробітничати.

Часописи українські ми маємо, але в одному примірнику і вистати Вам навіть на прочитання не ризикую, бо можуть загубитися. Натомість посилаю Вам наш ОБІЖНИК з різними новинами, котрі відбиваю для наших уповноважених у Франції. Прочитайте, там знайдете цікаві новини. Але деякі з них довірочні і прошу не передавати знайомим, особливо що торкається формування нашого війська і справ Комітета. По перечитанню прошу ОБІЖНИК переслати зразу ж до нашого уповноваженого п. А.П. Тарнавського по такій адресі: _____

Бо маю дуже обмежене число і всім не вистачає.

Ви не відповіли на численні мої запити: прошу перечитати мої попередні листи і відписати.

Пересилає Вам привіт п. Рудичів з Берліну.

Моя дружина дякує за привітання, вона також буде рада із Вами познайомитися.

Із тим і бувайте! Бажаю усього доброго!

З правдивим поважанням. Євген Бачинський.

П.С. Ще пару слів про «уряд»: ніде ще й мови не було про український уряд, бо як кажуть німці, це справа ще не актуальна! Те, що Ви чули в радіо, було з приводу тимчасового «уряду» у Львові, котрий ад-гук створила одна конкуруюча організація націоналістів. Але при приході німців вона була негайно зліквідована!...

Що торкається майбутнього, чей же розумієте, що всім у нас будуть правити німці та їх Намістник, впрочім евентуально може бути для ока створений і «уряд». Але німці занадто добре знають, що всі українські кандидати на нього борються лише і виключно за владу, а різні ідеологічні міркування як гетьманство, республіканство, нацизм у націоналістів тощо, це лиш покришки...Всі тепер і українці добре бачать, що як німці (тверда рука!) посадять на чоло Скоропадського, так його прем'єром любісенсько згодиться бути А. Лівницький, а міністром зак[ордонних] справ О. Севрюк чи ще яка інші комбінація подібна: націоналісти на чолі з Мельником відпадають, бо вони належатимуть до іншого тіла автономного Галичини! Зрештою у нас більше є партійна боротьба за владу в додатку з впливом двох культур: австрійсько-католицько-польської (це Галичане!) і візантійсько-російської (це Наддніпрянци!), а все інше – це лише порожні балачки, ознака нашої некультурності і персональної амбіції!...

Б[ачинський]».

1941, листопада 12. – Женева (?).

«№ 1337. 12 листопада 1941.

Вельмишановний Пане Добродію Евген Слабченко!

Відповідаю на Ваші два останні листи від 14 і 30 жовтня.

Дуже шкодую, що не змогли приїхати до Швейцарії і я не мав приємности із Вами особисто познайомитися. Хай буде на слідуючу нагоду! М. ін. напишіть мені як Вашого батька звали, бо я по старій звичці люблю зі свома постійними кореспондентами титулуватися по приятельськи! Мене звать Евген Васильович!

Ваші положення щодо складу і потреб порів'єрської укр[аїнської] кольонії прийняв до відома. Передамо нашому делегату, котрий незабаром виїде до Берліну аби він підняв цю справу в компетентних колах спеціально Нім[ецький] Ч[ервоний] Х[рест], але наперед думаю, що в того нічого не виїде: перевіз цього професійного маєтку коштуватиме задорого і, принаймні зараз, перевіз зв'язаний з великими труднощами і дуже обмежений річево. Нарешті не відомо як до вивозу віднесеться французька влада. Звичайно дозволяють брати лише ручний багаж, що можуть піднести...Для нас натурально бажане аби можна було ці предмети перетранспортувати, але мусимо підпорядковуватися військовим приписам. Що буде через рік тяжко і передбачати, а вже по війні і поготів! Окрім того наші люди переселенці, що репатріюються, зараз не можуть ДІРЕКТ їхати на Україну. Вони спершу мусять відбути деякий стаж «перевиховання», працюючи на фабриках Німеччини. Тай і не всі люди мають право зараз їхати: старші віком, діти і немочні не можуть, власне з тої причини, що мусять відробляти поперед у Німеччині. Не думаю, що Др. Рибак може Вам в цій справі подати інші відомости...

Зараз наші статті до звільнених територій же ніяк не можна переслати. Лише з останнього місяця можна посилати листи до Львова, а дальше ця почта регулярно не функціонує.

Ви пишете занадто загально про нашу кольонію в Канн і Ніцці: чи не могли б Ви від всіх осіб підохотити вписатися до нашого УЧХ як члени пасивні, котрі одержуть відповідні посвідки, потрібні для переїзду і взагалі національної легітимітації. Позаяк Ви не хочете і не можете цим ділом займатися і бути нашим офіційним Уповноваженим, прошу направити ці прохання (зі світлинами, цивільними даними, рекомендаціями як хто має і внеском членським на видатки) до нашого Уповноваженого п. пастора Хомяка в Монпельє, котрий найближче тепер до Рів'єрі, бо в Марселі зараз нема нікого.

Адреса п. Хомяка така: _____

Він вже має блянки і печатку з формуляром і зробе як скорше. Треба ж нарешті, щоби наші земляки свою національну інституцію підтримали, бо ми нізвідки засобів тепер не одержуємо, а наші гроші в Америці забльоквані...

З Г.Д. Довженком я листуюся, він наш почотний член тепер!

Пересилаю Вам наш останній ОБІЖНИК Ч. 5 з новинами в краю. Ч. 4 був адміністративний і для Вас не потрібний, бо офіційні функції не виконуєте, про що я дуже жалую, поміж інчим кажучи!

Про композитора п. Акименка я ніколи не чув і тим більше, що він «наш відомий», але спомогти йому треба. Отже наколи наші люди впишуться до УЧХ ці гроші я скажу переслати п. Акименкові на поміч. Інакше ми не знаємо засобів спомагати, окрім як старатися одержати поміч департаментальну. Тільки це небезпечно: пан Акименко може попасти впрост до табору як безробітний і без засобів! Перебалакайте із ним, може він хоче переслати мені кілька своїх гармонізацій, котрі я перешлю до Укр[аїнського] Видавництва у Кракові, котрі може бути схочуть їх видати. Тоді він в той спосіб заробе. Але найкраще йому чим скорше їхати до Німеччини і попрацювати на фабриці та відкласти пару марок ощадности і прийти до людського вигляду, тобто підгодуватися. Там наші люди і інтелігенти працюють як робітники на фабриках, всім задоволені і місячно ще відкладають по 60-100 марок ощадности! Це найкращий вихід навіть для геніального композитора і кудою кращий як жебрати та жити на ласку земляків, котрі самі голодають... Так йому і перекажіть. Нема чого тепер церемонитися. Ви просите спомогти йому нав'язати зв'язок з галицькими видавництвами музичними. Це можна, але річево, тобто пересилаючи відразу його твори, а там вже досвічені люди побачуть, що можна в них зробити і земляка напевно не обідять!

Книжку п. Бенуа-Мошон я на жаль не маю і дуже вдячний буду Вам, коли б змогли її нині надіслати: що коштуватиме, поверну при першій нагоді.

Гузар і його помічники «націоналісти» досі сидять в таборі!...

Прошу Вас зав'язати листування з нашим ліонським делегатом п. Александром Миколаєвичем ІГНАТІЇВИМ, дуже коштовна нам людина.

І ще хотів би я мати Вашу світлину в обмін на мою. Чи маєте яку добру на спомин? Я, як тільки знімуся, зараз пришлю Вам.

І з тим стискаю Вашу руку та бажаю усього найкращого! Прошу

не забувати і писати!

*Щиро прихильний
Евген Бачинський”*

(Машинописна копія)

Додаток

№1

1942, квітня 25. – Лист одного зі львівських видавництв до Є. Бачинського у справі рукопису Є. Деслава.

«Вп. П. Евген Бачинський

Директор Зак. Ком. УЧХ Женев 1, Пляс Гран-Мезель

Ф/С 25 квітня 1942

Високоповажаний пане Директоре!

Оцим підтверджуємо одержання рукопису п. Євгена Деслава-Слабченка п. н. «Енки є всюди» – збірка оповідань.

Одночасно повідомляємо ввічливо, що Редакторський Відділ нашого видавництва знаходиться тепер у Львові (Лемберг-Унгарштрассе 21), куди й передано одержані рукописи. Пересилаємо теж туди рукопис п. Деслава.

По всякій правдоподібності приймуть там радо збірку оповідань «Енки є всюди», але не можемо ручити, чи появляться вони друком, бо може не «вмістяться» в плян видань.

Дальшу переписку в видавничій справі просимо спрямувати на львівську адресу й поінформувати про це п. Деслава-Слабченка.

З поважанням.

(Машинопис).

№2

1948. – Стаття Є. Деслава про УПА.

«Е. Д[еслав].

Чужина пише про Україну.

Ревю де Парі від 1 січня 1948 р. містить репортаж Аллена де Преля «Піднімаючи залізну завісу», в якому автор подає свої вражіння від подорожі по сучасній Польщі.

Крізь шкло спального вагону де Прель бачить руїни Бидгощу, Торуня, Кутна... Знищення Варшави не надається опису, – той, хто знав колишню польську столицю, її тепер не пізнає. Від люксових

готелів та каварень не лишилось і сліду. Кімнатка, в якій мешкав під час свого побуту де Прель, не мала жадного комфорту, ані навіть чистої білизни.

Головною темою для розмов у Варшаві є «південні терористи», – так польський уряд називає У.П.А. Цим «південним терористам» автор репортажу присвячує цілу статтю під заголовком «Повстання, що тягнеться вісім років».

«Терористи» нараховують десь коло 180.000 осіб і складаються вони головню з «галичан» та «рутенців». Терен акції цих повстанців доходить на захід аж до Лодзі і на схід аж до Києва. Кордонів для них ніяких не існує.

Польські втрати після урядової статистики варшавської влади наслідком цього повстанчого терору є 9.000 польських урядовців, 5.000 польських старшин і солдатів, 1.402 старшин, підстаршин і вояків червоної окупантської армії. Час від часу Варшава оголошує амністію для повстанців, на яку ніхто не відзивається.

Стаття кінчається цікавим признанням: цих повстанців не треба змішувати з невеличкими групами польських бандитів, що користаються відсутністю будь-якої влади на місці і грабують населення.

Мадридський щотижневик Домінго в числі від 28-го грудня 1947 р. друкує статтю Жана Розака «Відчайдухи». Річ іде про «бандеровців» та «бульбовців», яких автор начебто бачив на власні очі коло «Керзонівської лінії», де ніяка урядова влада не існує. Є це – «славетні білі загони, між якими живе і панує дух Петлюри...». Серед повстанців є теж бувші старшини червоної армії. Всі зусилля трьох держав: Польщі, Чехословаччини та Росії знищити ці загони поки що не дали жадних результатів.

Швейцарський ілюстрований часопис «Ілюстре» подає велику кольорову мапу Радянського Союзу з різними відомостями про окремі республіки.

Ось деякі з цих даних: Україна має 30 мільйонів населення. Після війни коло Нікополя створено величезне спеціальне «місто без назви» (очевидно для продукції атомних бомб!), друге подібне місто існує коло Дніпропетровська і має стати головним українським осередком виробу авт. В році 1955 весь Донбас має бути цілковито відбудований.

На мапі України є алегорично репрезентована жінка-робітниця з мотиною на плечі, що повернулася спиною до московського мужика і рішуче прямує на захід.

Вся еспанська преса подала вістку про призначення пана епис-

копа Івана Бучка апостольським візитатором українців у Західній Європі. Католицькі кола Еспанії висловлюють надію, що пана єпископа буде незабаром іменовано українським кардиналом.»

Стислий коментар

I

№6

«Рибака». Очевидно йдеться про Миколу Рибака (1890 – 1973), українського громадського діяча, адвоката, який на еміграції проживав у Німеччині і США (з 1949 р.).

№7

«О'Месерлі». Жорж Месерлі – швейцарський приятель Є. Бачинського, громадський діяч, працював головно по лінії Червоного Хреста.

II

№2

«Скоропадського». Йдеться про Павла Скоропадського (1873 – 1945), гетьмана України у 1918 р., який перебував на еміграції у Німеччині з 1918 р.

«Лівицький». Йдеться про Андрія Лівицького (1879 – 1954), президента УНР в екзилі (1926 – 1954).

«Мельником». Андрій Мельник (1890 – 1964), визначний український військовий і політичний діяч, один з лідерів ОУН.

№3

«Гузар». Любомир Гузар (1911 – 1972(?)) – публіцист, націоналістичний діяч Буковини, з 1935 р. – у Франції.

Джерела та література:

¹ Мицик Ю. Зі спадщини кінорежисера Євгена Деслава / Ю. Мицик // Кінотеатр. – 2008. – № 2(76). – С. 31-34.